

[Omsett av Arne Garborg]

[side 8]

LUDVIG HOLBERG:

JEPPE PAA BERGET
ELLER
BONDEN SOM VART BARON

ACTUS I.

SCEN. 1.

NILLE (aaleine). Eg trur knapt det finst slik Lètting i heile Heradet som Mannen min; eg kann knapt faa honom vaken, um eg so haardreg honom upp or Sengi. I Dag veit den Traven at det er Torgdag, og ligg endaa so lenge og søv. Herr Paal sagde nyleg til meg: du er for strid med Mannen din, Nille; han er daa, og bør vera, Herre i Huset; men eg svara: Nei, min gode Herr Paal: lét eg Mannen min raada i Huset eit Aar, so fekk korkje Herskapet Avgift eller Presten Tiend; for det Aaret kom han til aa drikka upp alt som i Huset fanst; skulde eg lata den Mannen raada i Huset, han som er ferdug til aa selja Buskap og Kona og Born, ja seg sjølv, for Brennevin? Daa tagna Herr Paal reint og strauk seg um Munnen. Gardsfuten held med meg, han, og segjer: bry deg aldri um det Presten segjer, Mor mi; det stend nok i Ritualen, at du skal vera Mannen din undergjevi; men Festebrevet dykkar er nyare enn Ritualen, og der stend det, at du skal halda Garden din ved Lag og svara di Avgift; og det kann du umogeleg gjera, um du ikkje kvar Dag haardreg Mannen din og pryler han til Arbeid. No drog eg honom upp or Sengi og gjekk ut i Løda og saag etter korleis det gjekk med Arbeidet; men daa eg kom inn att, daa sat han paa Stolen og sov med Broki, beint ut sagt, paa den eine Foten; dermed laut Tampen or Kraai, og min gode Jeppe fekk Smurning, til dess han var fullvaken. Det einaste, han ræddast fyre er Meister Erik (so kallar eg Tampen). Hei, Jeppe, er du ikkje komen i Klædi enno, din Fehund du er? Hev du Hug til aa røda med Meister Erik endaa ein Gong? Hei, Jeppe, her inn med deg!

SCEN. 2.

JEPPE. NILLE.

JEPPE. Eg maa daa faa Stunder til aa klæda paa meg, Nille; eg kann daa ikkje gaa til Byen utan Kufta og Brok som eit Svin?

NILLE. Hev din Skabbhals ikkje kunna faa tie Par Brøker paa deg, sidan eg vekte deg i Dagmorgo?

[side 9]

JEPPE. Hev du lagt Meister Erik fraa deg, Nille?

NILLE. Ja; men eg veit aa finna honom att straks, er-so du ikkje skundar deg. Hit no! Sjaa, kor han kryp. Hit med deg; du skal til Byen og kaupa meg tvo Pund Grønsaape; sjaa der hev du Skillingar. Men høyr: er du ikkje her paa Flekken att, fyrr fire timar er gjengne, so skal Meister Erik dansa Polka paa Ryggen din.

JEPPE. Kóss skal eg kunna gaa fire Miler paa fire Timar, Nille?

NILLE. Kven segjer du skal gaa, din Hanrei; du skal springa! No er Domen avsaagd; gjer no som du synest. (Ho gjeng inn.)

SCEN. 3.

JEPPE (aaleine). No gjeng den Sugga inn og ét Aabit; og eg Armingen skal gaa fire Miler og fær korkje Vaatt eller Turt. Tru nokon Mann kann hava slikt Troll til Kjering som eg hev? Eg trur verkeleg ho er Syskenbaan til Hinmannen. Folk segjer nok at Jeppe drikk; men dei segjer ikkje kvifor Jeppe drikk; for eg fekk aldri sa mykje Juling i dei tie Aar eg var under Malisen, som eg no fær paa ein Dag av dette leide Kvinnfolket. *Ho* slær meg; Gardsfuten hjaa Herremannen driv meg til Arbeid som eit Beist, og Deknen gjer meg til Hanrei. Maa eg ikkje drikka daa? Maa eg ikkje bruka dei Raaderne Natturi gjev oss til aa driva Sorgi burt med? Var eg ein Tosk, so beit ikkje slikt so mykje paa meg; men no stend det fast at eg er ein vitug Mann; dermed gjeng sovore meir innpaa meg enn paa ein annan, og so lyt eg drikka. Grannen min, han Jens, han er min gode Ven og segjer tidt til meg: Fanden fare i den digre Vombi di, Jeppe, segjer han, du skulde slaa fraa deg, so fekk du nok Skikk paa Kjeringi. Men eg kann ikkje slaa fraa meg, for tri Ting Skuld. For det fyste hev eg ingin Korasi. For det andre for den forbanna Meister Erik som heng bakum Sengi, og som Ryggen min aldri hugsar utan han maa graata. For det tredje er eg, utan aa rosa meg sjølv, hjartegod av Lynde og ein god Kristen som aldri hemner meg, ikkje paa Deknen dessmeir, som sèt meg det eine Hornet i Skallen etter det andre; ja eg ofrar til han paa dei tri Storhelgerne endaa til, trass i det at der ikkje er den Æra i han, at han byd meg so mykje som ei Krus Øl Aare rundt. Inkje gjekk nokon Gong so inn-paa meg som dei spitige Ord i han gav meg her um Aaret; eg fortalde um ein olm Tjor som aldri var rædd noko Menneskje, men ein Gong [side 10] vart rædd meg; daa sagde Deknen: skynar du ikkje det, Jeppe? Tjoren saag, at du hadde større Horn enn han, og heldt det ikkje raadelegt aa stangast med sin Overmann. Eg spør Dykk, godt Folk, um ikkje slike Ord kann gaa ein ærleg Mann til Merg og Bein. Og endaa er eg so skikkeleg, at eg aldri hev ynskt Livet av Kona mi. Tvert imot; daa ho laag i Gulsotti her ifjor, so ynskte eg at ho maatte liva; for Helvite er fullt av vonde Kvinnfolk fyrr, so Fanden kunde finna paa aa skikka henne heim att; og daa vart ho endaa verre enn ho er. Men um Deknen laag daud, saa vart eg glad, baade for mi eigi Skuld og for andre; meg er han berre til Mein; og Sokni hev inkje Gagn av han. Det er ein ulærd Djevel; ikkje duger han til aa halda Tonen, og endaa mindre til aa støypa eit ærlegt Vaks-Ljos. Nei daa var det anna til Kar, han Kristoffer, som me fyrr hadde; han var Basen for tolv Deknar i si Tid til aa syngja; slikt Mæle var der i han. Ein Gong sette eg meg likevæl fyre aa segja Deknen mi Meining, so Nille sjølv hørde paa det; og so sagde eg: Fanden vere din Hanrei, Mads Dekn! Men kva hende? Meister Erik laut straks ned av Veggen og skilja Trætta, og Kona mi treskte Ryggen min so til Gagns, at eg laut beda Deknen um Tilgjeving og takka for, at ein studera Mann som han vilde gjera Huset mitt den Æra. Etter den Tid hev eg aldri tenkt paa aa mukka. Ja, ja, Mons Christoffersen! du og andre Bønder, de kann røda, de, som hev Kònur med ingen Meister Erik liggjande attanfor Sengi. Hadde eg eit Ynskje, eg kunde gjera, so vilde eg beda um, anten at Kona mi ikkje hadde Armar eller at eg ikkje hadde Rygg; for Munnen kann ho bruka so mykje ho idest. Men eg lyt innum Jakob Skomakar; han torer gjeva meg for ein Skilling i Brennevin paa Borg; eg treng noko aa smyrja Halsen med. Hei, Jakob Skomakar, er du uppe? Lat upp, Jakob!

SCEN. 4.

JAKOB SKOMAKAR (i berre Skjorta). JEPPE.

JAKOB SKOMAKAR. Kven Dunderen vil her inn so tidleg?

JEPPE. Godmorgon, Jakob Skomakar.

JAKOB. Takk, Jeppe. Du er tidleg ute i Dag.

JEPPE. Lat meg faa for ein Skilling i Brennevin, Jakob.

JAKOB. Ja vel; fli meg Skillingen.

JEPPE. I Morgo skal du faa han, naar eg kjem att.

JAKOB. Jakob Skomakar [side 11] skjenkjer ikkje paa Borg; du hev fulla ein Skilling eller tvo aa betala med, veit eg.

JEPPE. Skam um eg hev, Jakob, so nær som nokre Skilling Kona gav meg til aa kaupa noko fyre i Byen.

JAKOB. Du kann tinga av eit Par Skilling paa Vara, veit eg. Kva er Kaupmannsskapen din?

JEPPE. Eg skal kaupa tvo Pund Grønsaapa.

JAKOB. Naa; so kann du vel segja du hev gjeve ein Skilling eller tvo meir for Pundet enn du gjev?

JEPPE. Eg er so rædd ho fær vita det; og daa fær eg ei Ulukke.

JAKOB. Tøv; kvar skulde ho faa vita det? Kann du ikkje sverja paa, at du gav ut alle Pengarne til Saapa? Du er faa-tenkt som eit Fe.

JEPPE. Det er sant; det kann eg gjera.

JAKOB. Hit med Skillingen daa.

JEPPE. Sjaa der; men eg skal hava ein Skilling att.

JAKOB (kjem med Glaset; drikk honom til:) Skaal, Jeppe!

JEPPE. Du drakk som ein Skjelm.

JAKOB. Naa; det er daa Skikk, at Verten drikk Gjesterne til, veit eg.

JEPPE. Det er sant; men Skam faa den som fann paa den Skikken. Di Skaal, Jakob!

JAKOB. Takk, Jeppe. Du kjem til aa taka for den andre Skillingen med; eg eig mi Tru ingen Einskilling. Men kannhenda du heller vil hava ein Dram til Goda naar du kjem att?

JEPPE. Skam, um eg vill! Skal han i meg, so skal han i meg straks, so eg kann kjenna at eg fær noko i Livet; men drikk du av den óg, so betalar eg han ikkje.

JAKOB. Skaal, Jeppe!

JEPPE. Gud signe vaare Véner, og Skam faa alle vaare Uvener. Det gjorde godt i Magen. Aah, aah!

JAKOB. Lukka paa Ferdi, Jeppe!

JEPPE. Takk, Jakob Skomakar!

SCEN. 5.

JEPPE (aaleine).

JEPPE (vert lystig og tek til aa kveda:)

Ei kvit Høne og ei brokut Høne,
dei sette seg upp mot ein Hane.

Aa, gjev eg torde drikka for ein Skilling til. Aa, gjev eg torde drikka for ein Skilling til. Eg trur eg gjer det. Nei; daa gjeng det gale. Kunde eg berre faa Skjenkjestova ut or Syni, so hadde det ingi Naud; men det er plent som einkvan skulde halda meg. Eg *lyt* inn [side 12] att. Men, Jeppe! Kva er det du gjer? Det er som eg ser Nille; ho stend liksom i Vegen for meg med Meister Erik i Handi. Eg *lyt* snu. Aa, gjev eg torde drikka for ein Skilling till! Magen segjer: Du skal, men Ryggen segjer: du skal ikkje. Kven skal eg gjera imot? Er ikkje Magen meir enn Ryggen? Eg meiner jau. Skal eg banka paa? Hei, Jakob Skomakar, ut! Men den forbanna Kvinna kjem for meg att. Slo ho endaa so, at ikkje Ryggbeini tok Skade, so brydde eg meg Fanden um det; men ho slær som Aa Gud betre meg arme Mann, kva skal eg gjera? Tving Natturi di, Jeppe! Er det ikkje Skam, at du skal føra deg i Ulukka for eit skarve Glas Brennevin? Nei; ikkje denne Gongen. Eg *lyt* i Veg. Aa gjev eg torde drikka for endaa ein Skilling. Det galne var, at eg fekk Smak paa det; no kann eg ikkje koma av Flekken. Av Stad, Føter! Hunden rugge dykk, gjeng de ikkje! Nei Mari, um dei Karnaliane vil. Dei vil aat Skjenkjestova att. Lémerne mine ligg i Ufred: Magen og Føterne vil til Skjenkjestova og Ryggen til Byen. Vil de gaa, de Hundar, de Beist, de Skabbhalsar! Nei; Pokkeren fare etter dei; dei vil til Skjenkjestova. Eg hev meir Stræv med aa faa Føterne derifraa enn med aa faa den borkute Merri mi fraa Stallen. Aa gjev eg torde drikka for berre ein einaste Skilling till! Kven veit um ikkje Jakob Skomakar borgar meg for ein Skilling eller tvo, naar eg naudbed han um det?

Hei, Jakob Skomakar; endaa eit Glas Brennevin for tvo Skilling!

SCEN. 6.

JEPPE. JAKOB SKOMAKAR.

JAKOB. Aa, er det Jeppe? Er du attkomen? Naa; eg tenkte nok at du fekk for lite. For ein Skilling i Brennevin, kva kann det hjelpa? Det kjem daa ikkje skikkeleg nedgjenom Halsen.

JEPPE. Det er sant, Jakob. Lat meg faa for ein Skilling til. (For seg sjølv) Hev eg fyrst drukke, so fær han borga meg, anten han vil eller ei.

JAKOB. Her er for ein Skilling, Jeppe; men Skillingen fyrst!

JEPPE. Du kann sakte borga meg, med eg drikk, som Ordtøkje segjer.

JAKOB. Me bry oss ikkje um Ordtøke, Jeppe. Pengarne fyrst, eller so fær du ikkje ein Taar; me hev forsvore aa borga nokon, um det so var sjølve Gardsfuten.

JEPPE (græt). *Meg* kann du fulla borga? Eg er daa ein ærleg Mann.

[side 13]

JAKOB. Ingi Borging.

JEPPE. Der hev du Skillingen daa, din Prakkar! No er det gjort; drikk no, Jeppe. Aah! det gjorde godt.

JAKOB. Ja; det kann baka ein Skjelm innvendes.

JEPPE. Det alra beste med Brennevinet er at ein fær slik Korasi av det. No ikkje so mykje som hugsar eg korkje Kjeringi eller Meister Erik; so umbrigd vart eg av det siste Glaset. Kann du den Visa, Jakob:

Liti Kirsti og Herr Peder dei sat yvér Bord, Peteheia;
dei tala so mangt eit skjendelegt Ord, Polemeia.

Staren han synger um Sumaren glad, Peteheia.
Nille, den Merri, skal Fanden ta, Polemeia.

Eg gjekk meg ut i grønande Lund, Peteheia.
Deknen han er ein Rakkarhund, Polemeia.

Eg sette meg upp paa min apalgraa Hest, Peteheia;
Deknen han er eit Rakkarbeist, Polemeia.

Og vil du vita paa Kona mi Namn, Peteheia,
so heiter ho: faa Last og Skam, Polemeia.

Den Visa hev eg sjølv gjort, Jakob.

JAKOB. Jau det skal du faa meg til aa tru!

JEPPE. Jeppe er ikkje den Styvingen som du tenkjer. Eg hev gjort ei Vise um Skomakarar òg; den gjeng so:

Skomakaren med sin Bass og Fiol,
Filepom, Filepom!

JAKOB. Aa, din Tull; den er gjord um Spelemenner, den.

JEPPE. Ja det er sant. Høyr, Jakob, gjev meg for endaa ein Skilling i Brennevin.

JAKOB. Det er godt; no kann eg sjaa, du er ein Mann, som unner Huset ein Skilling.

JEPPE. Hei, gjev meg likso godt for fire Skilling.

JAKOB. Ja vel.

JEPPE (syng att.)

Jordi drikker Vatn,
Havet drikker Sol,
Soli drikker Hav,
so kann eg òg, mi Sæl,
drikka likso væl.

JAKOB. Skaal, Jeppe!

JEPPE. Mir zu!

JAKOB. Godtaar med Helvti!

JEPPE. Ikk tank ju, Jakob. Drikk man; dat deg di Dyvel haal, dat ist deg væl unnt.

JAKOB. Eg høyrer du kann snakka Tysk, Jeppe.

JEPPE. Ja visst; det er gamalt det; men eg snakkar det ikkje gjerne, utan eg er drukken.

JAKOB. Naa; so snakkar du [side 14] det iminsto ein Gong um Dagen.

JEPPE. Eg hev vore 10 Aar under Malisen og skulde ikkje skyna mine Maal?

JAKOB. Det veit eg nok, Jeppe; me hev vore i Kompani saman i tvo Aar, me.

JEPPE. Det er sant; no hugsar eg det. Du vart endaa hengd ein Gong; det var daa du rømde ved Vissmar.

JAKOB. Eg *skulde* verta hengd; men so fekk eg Pardon. So nær hjelper so mang ein Mann.

JEPPE. Det var ille at du ikkje vart hengd, Jakob. Men var du ikkje med i den Båtaljen som stod paa den Heidi du veit?

JAKOB. Aah! Kor var ikkje eg med?

JEPPE. Eg gløymer aldri den fyrste Salmen som Tysken skaut. Eg trur det fall 3000 med ein Gong, eller um eg skal segja 4000. Dat ging ferdyvla til, Jakob; du kann væl dat ihukommen? Ikk kann nik negten, at eg rædd var, in dat Slag.

JAKOB. Ja-ja. Dauden er hard aa gaa paa; ein vert so gudfrygtig, naar ein gjeng mot Fienden.

JEPPE. Ja d'er sant, det; eg veit ikkje kva det kann koma av. Heile Natti fyre Bataljen skulde staa laag eg og las i Davids Psaltkar.

JAKOB. Det er elles rart, at du, som hev vore Soldat, l t deg kujonera av Kona di.

JEPPE. Eg! Berre eg hadde henne her, so skulde du sjaa, kor eg skulde bastenere henne. Eit Glas til, Jakob! Enno hev eg 8 Skilling; og naar dei er uppdrukne, so drikk eg paa Borg. Gjev meg ei Krus  l  g, Jakob. (Syng:)

In Leipzig var ein Mann.
In Leipzig var ein Mann.
In Leipzig var ein l deren Mann,
in Leipzig var ein Mann.
Die Mann han nahm ei Fru ...

JAKOB. Skaal, Jeppe!

JEPPE. Hei! He–i! He–i! Skaal for deg og Skaal for meg og Skaal for alle gode Vener! Hei! He-i!

JAKOB. Vil du ikkje drikka ei Skaal for Gardsfuten med?

JEPPE. Jau visst; gjev meg for endaa ein Skilling; Gardsfuten er ein gild Kar. Sting ein til han ein Dalar, so gjer han sin dyraste Eid for Herskapet paa at me ikkje kann betala Jordskatten. No skal eg vera ein Skjelm, um eg hev fleire Pengar; men du borgar meg daa for ein Skilling eller tvo, veit eg?

JAKOB. Nei, Jeppe; no toler du ikkje meir. Eg er kje den Mann som vil, at Gj sterne skal forfylla seg i mitt Hus, og drikka meir enn dei hev [side 15] godt av. Heller vilde eg missa mi Næring; for slikt er Synd.

JEPPE. Hei, hit med for endaa ein Skilling!

JAKOB. Nei, Jeppe; no skjenkjer eg ikkje meir. Du hev lang Veg aa gaa; det f r du  g hugsa.

JEPPE. Hunderadd; Beist; Fark; hei, he– –i!

JAKOB. Farvel, Jeppe; Lukka paa Ferdi.

SCEN. 7.

JEPPE (aaleine).

Aa, Jeppe, du er full som eit Beist. Føterne vil ikkje bera meg. Vil d  staa, d  Karnaliar? Hei! So. Kva er Klokka? Hei, Jakob Hunderadd, Skuster, hei! for endaa ein Skilling. Vil de staa, de Asen? Nei, Hunden rugge meg, um dei vil staa. Takk, Jakob Skomakar, lat oss faa ein frisk. Høyr, Kamerat, kor er Vegen til Byen? Statt, segjer eg. Sjaa, Beistet er full. Du drakk som ein Skjelm, Jakob. Er *det* Brennevin for ein Skilling? Du måler som ein Tyrk – – (Han dett i koll og vert liggjande.)

SCEN. 8.

BARON NILUS. SEKRETÆREN. KAMMERTENAREN. TVO LAKEIAR.

BARONEN. Det ser godt ut med Aaringen; sjaa kor fint Bygget stend.

SEKRETÆREN. Visst og sant, naadige Herre; men det er det same som at ei Tunne Bygg ikkje vil koma høgare i Aar enn i 5 Mark.

BARONEN. Det fær vera det same; i gode Tider klarar Bønderne seg likevel betre.

SEKRETÆREN. Eg veit ikkje kva eg skal segja, naadige Herre. Bønderne klaga jamt, og beda um Saakorn anten Aaret er so eller so. Hev dei noko, so berre drikk dei meir. Det bur ein Handlar her i Grendi som dei kalla Jakob Skomakar; han hjelper dugelig til med aa arma ut Bonden; dei sejer han hev Salt i Ølet sitt, so dei skal bli dess meir tyrste di meir dei drikk.

BARONEN. Den Karen maa me faa undan. Men kva er det som ligg burt i Vegen der? Ein daud Mann, ser det ut til. Ein høyrer daa ikkje anna enn vondt. Spring burt ein og sjaa, kva det er.

1ste LAKEI. Det er han Jeppe paa Berget, han som hev den leie Kjeringi. Hei! Upp, Jeppe! Aa nei. *Han* vaknar nok ikkje, um me baade slo og haardrog honom.

BARONEN. Lat honom vera. Men eg kunde hava Hug til aa spela eit Grand Komodie med honom. De pla vera sløge til aa finna paa; kunna de tenkja ut eitkvart no, som kunde vera meg til Moro?

[side 16]

SEKRETÆREN. Eg trur det vore løglegt um ein sette ein Papirkrage um Halsen hans eller klipte Haaret av honom.

KAMMERTENAREN. Eg trur det vore vel so løglegt, um ein smurde honom i Andlitet med Blekk, og so sette einkvan til aa sjaa etter, korleis Kòna tok imot honom, naar han kom heim i den Positur.

BARONEN. Det er godt nok. Men kven veit; kannhenda Erik hittar paa eitkvart som er lystigare. Seg kva du meiner, Erik!

ERIK LAKEI. Eg trur ein skulde klæda av honom og leggja honom i beste Sengi aat Herren; og naar han vakna i Morgo, skulde me skapa oss liksom det var han som var Herren paa Garden, so at han sistpaa visste korkje upp eller ned. Og naar me daa hadde fengi han til aa tru at han var Baron, so drakk me honom likso full som han no er, og lagde honom i dei gamle Klædi hans paa den same Dungen der han no ligg. Vart dette godt skipa, so vilde det taka seg snodigt ut, og han kom til aa tru at han anten hadde drøymt seg so sæl, eller at han verkeleg hadde vore i Paradis.

BARONEN. Erik, du er ein stor Mann og hev daa berre store Raader. Men um han no vakna, medan me heldt paa?

ERIK. Det gjer han ikkje, naadige Herre, det vaagar eg; for denne Jeppe paa Berget er ein av dei største Sovararne i heile Heradet. Her ifjor vart det ut-røynt; dei batt ein Rakett i Nakken paa han og kveikte paa, og Raketten gjekk til Vers; men like godt sov Jeppe.

BARONEN. Naa; daa gjer me det so. Drag av med honom straks; lat honom so faa ei fin Skjurta paa seg, og legg honom i beste Sengi mi.